

Spoločenská zodpovednosť a ekonomické súvislosti sociálneho štátu v EÚ a vo svete

Social responsibility and the economic context of the welfare state in the EU and in the world

Lucia Dobrotová, Štefan Hronec, Hussam Musa

Abstrakt: Jednou zo základných úloh sociálnej politiky a sociálneho štátu je minimalizácia sociálnych nerovností medzi obyvateľstvom. Výdavky na sociálnu ochranu by zároveň mali byť v budúcnosti akousi „investíciou“, pretože očakávame, že aktiváciou jednotlivcov prostredníctvom nástrojov sociálnej ochrany bude rásť ekonomika krajiny, porastie zamestnanosť a krajina bude prosperovať. Zastávame názor, že určité zníženie vplyvu sociálneho štátu zníži celkové finančné zaťaženie jednotlivcov, prispeje k zníženiu bariér zamestnanosti a v konečnom dôsledku k zníženiu určitého negatívneho ekonomického dopadu prerozdelenia v národnom hospodárstve. Vedeckým cieľom tohto príspevku je analyzovať výdavky na sociálnu ochranu na Slovensku a v krajinách EÚ a overiť konvergenčné tendencie týchto krajín.

Abstract: One of the basic tasks of social policy and the social state is to minimize social inequalities among the population. At the same time, social protection spending should be a kind of "investment" in the future, because we expect that by activating individuals through social protection instruments, the country's economy will grow, employment will grow and the country will prosper. We are of the opinion that a certain reduction in the influence of the welfare state will reduce the overall financial burden on individuals, contribute to the reduction of employment barriers and ultimately to the reduction of a certain negative economic impact of redistribution in the national economy. The aim of this paper is to analyze social protection expenditures in Slovakia and in EU countries and to verify the convergence tendencies of these countries.

Kľúčové slová: spoločenská zodpovednosť, sociálny štát, ekonomika

Keywords: social responsibility, welfare state, economy

JEL classification: H53, H55, P16

1. Úvod

Sociálny štát by sa mal snažiť prostredníctvom efektívneho využívania nástrojov sociálneho zabezpečenia / sociálnej ochrany motivovať jednotlivcov ekonomicky prispieť k zvýšeniu blahobytu spoločnosti pri zachovaní princípu solidarity a subsidiarity.

Prostredníctvom množstva redistribučných aktivít sa každý štát angažuje v sociálnej oblasti, kde garantuje určitú životnú úroveň. Úlohou štátu, a teda jeho ekonomiky je vytvoriť zdroje na zabezpečenie sociálnych služieb. Práve do sociálnej oblasti plynie najviac finančných prostriedkov z verejných rozpočtov. Na jednej strane by sa mal vplyv štátu v sociálnej politike znížiť a presunúť zodpovednosť za životný štandard na samotného jednotlivca. Avšak na strane druhej je potrebné uznať nutnosť sociálnej politiky z hľadiska jej funkcií kultivácie ľudského kapitálu a potenciálu, ktorý môžeme považovať za jeden z významných zdrojov hospodárskeho rastu. Problém teda neznie, či by štát mal zasahovať do sociálnej oblasti alebo nie, ale v akej miere by tak mal činiť.

Priority sociálnej politiky a sociálneho štátu reagujú na meniace sa podmienky na trhu, napríklad na potrebu zvyšovania konkurencieschopnosti Slovenska v kontexte globalizácie, na dôsledky starnutia, nezamestnanosť. V súlade s cieľmi hospodárskej politiky má sociálna politika smerovať k zvýšeniu ekonomického rastu krajiny. Za predpokladu, že štát vytvára inštitucionálne podmienky pre sociálny, ale aj ekonomický rast, majú aj jednotlivci tendenciu svojim pričinením prispievať k rastu blahobytu spoločnosti. Zároveň predpokladáme, že pri smerovaní výdavkov z verejných zdrojov do sociálnej oblasti sa spoločnosti niečo vráti, napr. vo forme vyššieho HDP, pozitívnych externalít, nižšej nezamestnanosti, vyššieho množstva pracovnej sily, rastu kvalifikovanej pracovnej sily a pod.

Stratégia Európa 2020 – Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu prijatá Európskou radou 17. júna 2010 bola stratégia EÚ pre hospodársky rast a zamestnanosť v minulej dekáde. Stratégia Európa 2020 mala pomôcť vytvoriť z EÚ inteligentné, udržateľné a inkluzívne hospodárstvo s vysokou mierou zamestnanosti, produktivity a sociálnej súdržnosti. Je nástupkyňou Lisabonskej stratégie, ktorá stanovila európske ciele do roku 2010. Hlavné ciele stratégie Európa 2020 boli merané 8 hlavnými indikátormi, z ktorých 4 sa priamo viazali na sociálnu oblasť. Tieto ciele boli prevedené do národných cieľov, ktoré zohľadňujú špecifickú situáciu jednotlivých krajín EÚ a zároveň ich maximálne angažujú k dosahovaniu európskych cieľov, a tak zabezpečujú príspevok každej krajiny EÚ k napĺňaniu stratégie.

Naša spoločnosť prechádza v súčasnej dobe mnohými zmenami, najmä demografickými. Ale aj účinky digitalizácie na pracovné prostredie, zvýšená (európska) mobilita a klesajúca pôrodnosť vyvíjajú stály tlak na zdravotné a sociálne systémy vo viacerých európskych krajinách a dôvera jednotlivcov v tieto systémy klesá. V prostredí ekonomickej neistoty sa finančná životaschopnosť čoraz viac stáva kľúčovou pre politikov a vládnych predstaviteľov. Nová výzva vyrovnáť sa s účinkami pandémie COVID-19 priniesla väčšie napätie a neistotu na celom svete.

Modely európskeho sociálneho štátu so zavedenými komplexnými systémami dávok takmer vo všetkých členských štátoch EÚ sa týmto zmenám neprispôbili. Sociálne systémy boli historicky založené na menej zložitej, menej globálnej, menej prepojenej a menej individualizovanej spoločnosti. Tieto štruktúry však nie sú prispôbené týmto novým parametrom, čo má za následok množstvo dôsledkov.

Ľudia v európskych krajinách majú veľmi vysokú úroveň sociálneho zabezpečenia v porovnaní s ostatnými systémami po celom svete. Aj keď existujú značné rozdiely v organizácii a efektívnosti týchto systémov v rôznych členských štátoch EÚ, tieto krajiny sú považované za najrovnoprávnejšie a najinkluzívnejšie na svete. Krátka, presná a všeobecne platná definícia ochrany sociálneho zabezpečenia v EÚ je takmer nemožná z dôvodu rozdielnych životných podmienok a systémov v jednotlivých krajinách. Určité parametre môžu pomôcť pri objasnení všeobecnej koncepcie základného sociálneho zabezpečenia, ktorá je postavená na ideáli pomoci ľuďom, ktorí sú v dôsledku určitých udalostí v núdzi.

V centre pozornosti sú dve dôležité otázky: čo znamená základné sociálne zabezpečenie v 21. storočí a ako ho možno nanovo navrhnuť? V predkladanom príspevku chceme rozvinúť spoločné európske chápanie výziev pre nadchádzajúce roky a desaťročia a možné riešenia, ktoré sa dajú v sieťovom svete s najväčšou pravdepodobnosťou implementovať iba spoločne. Diskusiou o politických návrhoch, ako sú teórie a experimenty základného príjmu, ako aj popisom nových foriem života, ktoré sa rozvíjajú v spoločnosti, chceme ukázať, že sa objavujú nové inovatívne spôsoby reformy systémov sociálneho zabezpečenia z liberálneho hľadiska.

2. Teoretické názory na vznik sociálneho štátu

Pokiaľ by sme chceli pátrať po príčinách vzniku sociálneho štátu, je nutné zdôrazniť, že v každom štáte je jedinečným javom reagujúcim na celkom konkrétne podmienky vzniku. Existujú však aj všeobecné príčiny. Spomenieme si niekoľko. Kuznetzov cyklus, v ktorom vedecké poznanie a nové technológie umožnili ekonomickú expanziu. Takýmto vytváraním ekonomickej základne sa vytvárali podmienky nie len pre prerozdeľovanie stále väčšieho bohatstva v súkromnej sfére, ale aj prostredníctvom štátu. S technologickým pokrokom a vytváraním ekonomickej základne súvisí aj orientácia sociálneho štátu na kultiváciu ľudského faktoru. Posilnenie štátu blahobytu vo vzdelávacom sektore sa stáva objektívnou nutnosťou z nasledujúcich príčin. Zvyšujúce sa nároky na: znalosti, informácie a teda aj na vzdelanie, odbornosť, morálku a ľudské kvality.

Ďalšou z príčin sú príčiny politického vývoja, hlavne prechod z feudálneho systému vlády na kapitalistický, kde jedinec prestáva byť podriadený systému, ale stáva sa jeho spoluvorcom. Príčiny sociálno – demografické, kde príčinou bola industrializácia, ktorá priniesla so sebou mnoho javov, ako napr. vysokú zamestnanosť žien, oddelenie miesta bydliska od miesta vykonávania práce. Taktiež oddelenie rodičovských a prarodičovských generácií (obvyklé nažívanie max. dvoch generácií pod jednou strechou). To malo za následok obmedzenie alebo vylúčenie tradičných spôsobov riešenia sociálnej pomoci vlastnými silami. Prostredníctvom rodiny, priateľov, obce a podobne a presunutím tejto pomoci z časti na štát (Glaeser, 2005). Hovoríme o princípe subsidiarity a solidarity - aby sa jednotlivec usiloval postarať sám o seba, o zabezpečenie svojich potrieb, následne mu pomáha obec/mesto v prípade, ak to sám nedokáže. Poslednou možnosťou je pomoc štátu jednotlivcovi. Takýto systém má za cieľ najmä eliminovať odkázanosť na iných.

Významný posun nastal najmä v oblasti vedy a vývoji nových technológií, s industrializáciou, ktoré umožňovali výrazné zvýšenie produktivity práce a umožnili rast aj krajinám, ktoré boli predtým relatívne. Zvýšená produktivita vedie k výraznému nárastu v makroekonomických ukazovateľoch, najmä v hodnotách hrubého domáceho produktu, ktoré umožňujú zvýšenie životného štandardu obyvateľstva, či už formou zvýšenia osobnej spotreby, alebo nárastu v sociálnych výdajoch štátu. Na začiatku druhej polovice 20. storočia hovoríme už o vzniku štátu blahobytu.

Ďalším významným faktorom vzniku sociálneho štátu bola orientácia na ľudský faktor a jeho rozvíjanie. Veľmi rýchly vývoj v oblasti technologického pokroku viedol k nutnosti kladenia vyšších nárokov na znalosti, informácie, kvalifikáciu a odborné ako aj morálne kvality jednotlivých pracovníkov. Podpora štátu v oblasti vzdelávania sa teda stala nutnou podmienkou pre udržanie životnej úrovne. Samotný politický vývoj rovnako prispel k rozvoju sociálneho štátu v jednotlivých krajinách. V priebehu rokov sa menilo postavenie občana a vzájomné vzťahy medzi občanom a štátom. Občan prestal byť podriadený systému, jeho úlohou už nebolo mu slúžiť, ale naopak prioritou v tomto vzťahu sa stal práve občan. Úlohou štátu sa stalo zabezpečenie občianskych, politických a najmä sociálnych práv pre svojich občanov. Podstatou sociálnych práv je regulácia zaobchádzania s občanmi a zaistenie rovnosti v spoločnosti. Medzi základné sociálne práva patrí najmä garancia minimálnej mzdy, sociálne zabezpečenie v prípade choroby, vyplácanie starobných dôchodkov alebo garancia rovného prístupu ku vzdelaniu. (Krebs, 2007)

Pri vymedzovaní príčin vzniku sociálneho štátu je potrebné si uvedomiť, že ide o akúsi formu experimentu, ktorá bola odskúšaná a realizovaná v praxi. Jeho viac či menej úspešná realizácia veľmi výrazným spôsobom ovplyvnila sociálny, ekonomický, kultúrny a politický vývoj najmä v období po druhej svetovej vojne.

Po druhej svetovej vojne k určitej forme modelu sociálneho štátu postupne pristúpili takmer všetky vyspelé ekonomiky sveta a sčasti ho zaviedli aj niektoré krajiny tzv. tretieho sveta.

Jednoznačná a všeobecne platná definícia pojmu sociálny štát neexistuje. Rozdiely v prístupe autorov spočívajú najmä v úlohe a povinnostiach samotného štátu. Kým jedna skupina autorov vidí úlohu štátu najmä v cielenom vzdelávaní a zvyšovaní zodpovednosti občanov za seba samých (Wilensky, Lebeaux, 1958; Peacock, 1966), druhá skupina presadzuje povinnosť štátu v zabezpečení slušných a dostačujúcich životných podmienok pre všetkých svojich občanov bez ohľadu na ich sociálny status (Thoenes, 1966). Za akúsi strednú cestu v tvrdeniach môžeme považovať Briggsov (1967) pohľad na sociálny štát.

Prostredníctvom publikácií od Titmussa (1979), Espring-Andersena (1990), Strieženca (1993) vymedzíme niekoľko modelov sociálnej politiky a stručne ich charakterizujeme. Pre spracovanie tejto problematiky tiež využijeme diela od Potůčka (1995), Večeřu (2001), Moskowitza (2006), Krebsa (2007), Blahu (2014) a Korimovej (2014).

William Temple (1941) popisoval situáciu vo Veľkej Británii počas druhej svetovej vojny a pojem sociálny štát mal vyjadrovať rozdiel medzi nemeckým vojensky orientovaným štátom („warfare state“) a britským sociálnym štátom, ktorý mal charakterizovať priemyselnú kapitalistickú spoločnosť, v ktorej je štátna moc použitá na zmiernenie dopadu trhových síl a na starostlivosť o svojich občanov. (Moskowitz, 2006)

Ako bolo uvedené, jednoznačná a všeobecne platná definícia pojmu sociálny štát neexistuje. Je tomu tak najmä kvôli samotnému historickému vývoju jednotlivých štátov a mnohým podobám, ktorými sociálny štát prechádzal. Ďalším dôvodom je fakt, že sociálny štát je neustále sa meniacim systémom jedinečným pre každú krajinu a nepretržite sa prispôbuje aktuálne sa meniacim podmienkam. Ďalším dôvodom nejednoznačnosti definícií sú rozdielne pohľady na samotný sociálny štát z radov jeho odporcov a priaznivcov. Autorov definícií sociálneho štátu môžeme pri istom zjednodušení rozdeliť na dve skupiny, v ktorých rozdiely v prístupe autorov spočívajú najmä v úlohe a povinnostiach samotného štátu. Zatiaľ čo jedna skupina autorov vidí úlohu štátu najmä v cielenom vzdelávaní a zvyšovaní zodpovednosti občanov za seba samých, kedy sociálne podpory prichádzajú na rad až v prípade zlyhania samotného občana, druhá skupina presadzuje povinnosť štátu v zabezpečení slušných a dostačujúcich životných podmienok pre všetkých svojich občanov bez ohľadu na ich sociálny status.

Predstaviteľom prvej skupiny autorov je napríklad Peacock (1966), ktorý vo svojej knihe s názvom *The Welfare Society* tvrdí, že hlavnou úlohou sociálneho štátu je naučiť svojich občanov, ako si počínať bez neho. Podobne Wilensky a Lebeaux (1958) tvrdia, že sociálny štát síce poskytuje vládou chránenú úroveň príjmov, zdravotnej starostlivosti, bývania alebo vzdelania, ale zaisťovanú pre občana ako právo, zásadne nie ako povinnosť, alebo vo forme dobročinnnej dávky. Títo autori teda nie sú zástancami poskytovania sociálnych výhod plošne a bez snahy a prispenia samotných občanov.

Briggsov (1967) pohľad na sociálny štát by sme mohli označiť ako strednú cestu medzi vyššie spomínanými prístupmi. Autor tvrdí, že demokraticky organizovaná moc štátu by mala byť využívaná k zaisteniu základného príjmu a poskytovaniu verejných sociálnych služieb ako sú zdravotníctvo alebo vzdelanie pre všetkých občanov bez ohľadu na sociálny status. Zároveň by však mala byť využívaná najmä pre zmiernenie alebo predchádzanie možným sociálnym rizikám a nepredvídateľným problémom v prípade, ak občan nemôže svoju situáciu svojimi

silami zlepšiť alebo stabilizovať. Základné sociálne dávky a služby by teda mali byť bez rozdielu prístupné všetkým občanom, avšak jeho prístup vyžaduje aj participáciu samotných občanov.

Najaktívnejšiu úlohu štátu pri zaistovaní sociálneho blahobytu občanov presadzoval vo svojej definícii Thoenes (1966) vo svojej knihe s názvom *The Elite in The Welfare State*. Podľa autora je sociálny štát typom spoločnosti, v ktorej vláda na seba prevezme zodpovednosť za ekonomickú, sociálnu a politickú prosperitu svojich občanov. Demokratická vláda teda sponzoruje dobré životné podmienky a ponúka záruku kolektívnej sociálnej starostlivosti pre svojich občanov, súčasne so zachovaním kapitalistického spôsobu výroby.

Ďalším modelom je „social state“ – sociálny štát, ktorý sa presadzoval koncom 19. storočia. Cieľom „social state“ bolo vytvárať priaznivé podmienky života pre všetkých členov spoločnosti na základe princípov spoločenskej solidarity a subsidiarity a začali vznikať prvé systémy povinného sociálneho poistenia.

Vplyvom neoliberalnej ekonómie sa v druhej polovici 20. storočia sa formoval „prosperity state“ – štát blahobytu. „Prosperity state“ nevyjadroval to, čo existuje, ale to, čo má byť. V popredí boli otázky spoločenského konsenzu a verejnej voľby.

Po kritike „prosperity state“ nastala určitá reorientácia sociálneho myslenia a formoval sa „modern social state“ – moderný sociálny štát. Hovorí o tom, že tam, kde zlyháva súkromný a politický trh, vytvárajú sa predpoklady rozvoja sociálnej ekonomiky a politiky, ktorá rieši zamestnanosť a sociálnu inklúziu marginalizovaných skupín. Pri efektívnom zabezpečovaní svojich cieľov šetrí verejné zdroje, pomáha udržiavať sociálnu spravodlivosť, ekonomický rast a kvalitu života. Globálnym cieľom „modern social state“ je rozvoj jednotlivca a spoločnosti, plná zamestnanosť a sociálny konsenzus.

Esping-Andersenova typológia sociálneho štátu je jednou z najviac citovaných a uznávaných typológií v tejto oblasti. Dánsky sociológ ju predstavil vo svojej knihe s názvom *The Tree Worlds of Welfare Capitallism* z roku 1990. Je založená na základe usporiadania vzťahov medzi štátom, trhom a rodinou, preto je často označovaná aj ako typológia troch svetov. Hlavným kritériom, ktoré podľa autora rozlišuje jednotlivé typy sociálneho štátu je dekomodifikačný efekt, čo je schopnosť štátu zaistiť prostriedky zabezpečenia pre občanov alternatívne k trhu. Čím vyšší je stupeň dekomodifikácie, tým väčšia je schopnosť občana udržiavať svoje živobytie na primeranej úrovni bez spoliehania sa na trh. Pri tvorbe svojej typológie vychádzal z teoretických princípov, ktoré založili Marshall (1975) a Titmuss (1979). Čo sa týka empirickej stránky, staval na komparatívnych výskumoch vykonávaných Wilensky (1975), Florom a Heidenheimerom (1981), Mommsenom (1981) a Florom (1983, 1986).

Podľa miery dekomodifikácie a ďalších kritérií popísal Esping-Andersen (2006) tri archetypy sociálneho štátu: liberálny, konzervatívny (tiež korporativistický) a sociálno-demokratický. Žiadny nie je lepší alebo horší; každý má vlastné hodnotové východiská, výhody a ciele. Väčšina moderných sociálnych systémov postupne konverguje k jednému z nich.

Liberálny sociálny štát (Spojené štáty, Kanada, Austrália, Veľká Británia) napomáha trhovým mechanizmom priamo, keď garantuje iba minimálny životný štandard, aj nepriamo, keď podporuje privátne dôchodkové sporenie či zdravotné pripoistenie. Sociálna pomoc je testovaná na príjem, úroveň štátnych dávok a dávok sociálneho poistenia je nízka, nároky na dávky sú prísne a ich poberanie stigmatizuje. Verejné sociálne služby sú skromné a schopnosť dekomodifikácie nízka.

V konzervatívnych sociálnych systémoch (Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Rakúsko) štát čiastočne nahrádza trhové mechanizmy ako poskytovateľ blahobytu. Miera prerozdeľovania je nízka a príjmové rozdiely sú zachované podľa tried a statusov. Sociálna

starostlivosť je prepojená na tradičné rodičovstvo a korporácie, teda rôzne združenia, spolky a cirkvi. Sociálne poistenie nezahŕňa napr. ženy v domácnosti, ale podporuje materstvo. Opatrovateľské služby či jasle sú nerozvinuté a kvôli princípu subsidiarity verejné inštitúcie zasahujú len ak si rodina nezvládne plniť svoje povinnosti. Pre konzervatívne systémy je typická stredná úroveň dekomodifikácie.

Sociálno-demokratické sociálne systémy, tzv. intervencionistické (Nórsko, Švédsko) sa vyznačujú vysokou solidaritou a podporou rovnosti vysokého štandardu, nie len na úrovni základných potrieb. Sociálny štát nečaká na úlohu rodiny, ale socializuje náklady rodičovstva. Na rozdiel od prechádzajúcich dvoch typov si to vyžaduje záväzok čo najvyššej zamestnanosti, vrátane žien a znevýhodnených skupín a vysokých odvodov a daní. Dekomodifikácia je vysoká za cenu vysokých nákladov na sociálne zabezpečenie.

Tabuľka 1 Rozdelenie štátov podľa Esping-Andersenovej typológie

Liberálny systém	Konzervatívny systém	Sociálno-demokratický systém
Austrália	Fínsko	Rakúsko
Nový Zéland	Francúzsko	Belgicko
Kanada	Japonsko	Holandsko
Írsko	Nemecko	Dánsko
UK	Taliansko	Nórsko
USA	Švajčiarsko	Švédsko

Zdroj: Bamba, 2007

V poslednej dobe sa nevedú diskusie či je alebo nie je vhodná intervencia štátu do sociálnej politiky. Diskusie sa vedú o tom, do akej miery by štát mal zasahovať, na akom koncepte by mala byť jeho sociálna politika postavená, aké sú najlepšie teoretické východiská, ktorému modelu „social state“ by sa mal štát bližieť. S istotou Krebsa (2007) môžeme tvrdiť, že „systémová zmena sociálnej politiky je spojená s oslabením prvkov inštitucionálne redistributívneho modelu, čo znamená obmedzenie veľkorysosti sociálneho systému pri súčasnom posilňovaní prvkov výkonových a reziduálnych vedených snahou po úspornej a zároveň účinnej sociálnej politike“. Pre tento fakt hovoria nie len obmedzené verejné financie, ale aj potreba obnovenia individuálnej zodpovednosti a následne podpora aktívnych postojov a motivácie k práci a výkonnosti. To sú základy pre vytvorenie podmienok pre dlhodobú prosperitu spoločnosti.

Sociálnym štátom a európskou identitou sa zaoberala štúdia španielskych autorov s názvom „Estado social e identidad europea“ (Ballesteros, Covadonga, 2019), ktorí analyzovali pôvod sociálneho štátu, hodnoty, na ktorých sa udržiava, ako aj zmeny, ktorými tento model prechádzal. Za hrozbu považujú privatizáciu základných služieb. Len pred niekoľkými desaťročiami sa štát v modeli sociálneho štátu javil ako jediný poskytovateľ základných služieb pre komunitu. Dnes sa však štát javí ako garant týchto služieb, ktoré poskytujú a vlastnia súkromní operátori. V tomto zmysle je potrebné poznamenať, že liberalizačný trend nie je nevyhnutne v rozpore so sociálnym štátom, pokiaľ je na zabezpečenie jeho zásad formulovaná primeraná regulácia.

Na druhej strane v Rusku sa v súčasnosti realizuje konzervatívny projekt sociálneho štátu zameraný na udržanie súčasného stavu a kompatibilný s vysokou úrovňou sociálnej nerovnosti (Kanář, 2020). Ako však autor štúdie tvrdí, tento prístup, prijateľný pre vládu, je v rozpore so záujmami väčšiny ruských občanov, ktorí sa hlásia k hodnotám humanizmu. Preto Rusko potrebuje kompromis medzi občianskou spoločnosťou a vládou, ktorý si vyžaduje prekonanie nadmernej nerovnosti a vytvorenie najskôr univerzálneho (ochranného) sociálneho štátu a potom aktívne humanistického sociálneho štátu. Takýto rozvoj by mal byť riadený plánovanou a kontrolovanou modernizáciou hospodárstva krajiny. Podmienky na implementáciu tejto stratégie v modernom Rusku sa zrejme začínajú formovať a jej výsledky budeme môcť pozorovať v najbližšom období.

My sa prikláňame k názoru, že sociálny štát má spoločnosti poskytovať určitú istotu v zmysle udržiavania základných sociálnych hodnôt pri dodržaní princípu subsidiarity a solidarity.

Úlohou sociálneho štátu je v najširšom zmysle slova zabezpečenie sociálnej podpory občanov najmä v oblasti sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, vzdelávania alebo bývania a snaha o poskytnutie pomocnej ruky v prípade, ak zlyhajú iné možnosti, prioritne rodina. Za týmto účelom štáty prevádzajú široké spektrum aktivít v oblasti sociálnej politiky, ktorých konkrétna podoba závisí na aktuálnych podmienkach v danom štáte a na spoločenskej vrstve obyvateľstva, na ktorú je sociálna pomoc cielená. Prioritne sa sociálna politika orientuje na 4 hlavné zložky, ktorými sú politika zamestnanosti, politika vzdelávania, sociálne a pracovné zákonodarstvo a rodinná a zdravotná politika.

3. Analýza výdavkov na sociálnu ochranu v krajinách EÚ

Nasledujúca časť sa zaoberá výsledkami, ktoré vyplynuli z analýzy vybraných ukazovateľov sociálneho štátu v jednotlivých krajinách EÚ. Dosiahnutými výsledkami sa snažíme v príspevku identifikovať tie nástroje sociálneho štátu, ktoré majú z pohľadu výdavkov do sociálnej ochrany / sociálneho zabezpečenia značný vplyv na ekonomickú vyspelosť krajiny. Okrem ekonomickej stránky nemôžeme opomenúť ani princíp solidarity, ktorý pozorujeme vo vyspelých spoločnostiach. Tieto údaje majú poskytnúť praktické informácie pre diskusiu.

Tabuľka 2 prezentuje výšku HDP na jedného obyvateľa v jednotlivých štátoch EÚ. Hodnotu HDP na obyvateľa považujeme za východiskovú pri skúmaní nákladov "sociálneho štátu". Predpokladáme, že výška HDP a HDP na obyvateľa priamo lineárne koreluje s výškou výdavkov na sociálne zabezpečenie v jednotlivých štátoch. V prípade uplatnenia princípu ekonomickej racionality výška HDP zvyšuje možnosti redistribučných procesov, avšak na druhej strane môže pôsobiť značne demotivačne na prijímateľov podpory v prípade, že je dostatočne veľká na uspokojenie ich základných životných potrieb. V čase ekonomickeho rastu by výška podpory nemala narastať rovnakým tempom, skôr by sa malo toto tempo spomaľovať, resp. by mala podpora klesať. Nepriamy lineárny vzťah môže pozitívne pôsobiť v smere zvyšovania aktivizácie cieľových skupín (vynímajúc obyvateľov v dôchodkovom veku, telesne a duševne postihnutých), ktoré sa nachádzajú mimo trhu práce.

Tabuľka 2 Vývoj HDP na obyvateľa v období 2009 - 2019 a výška sociálnej ochrany

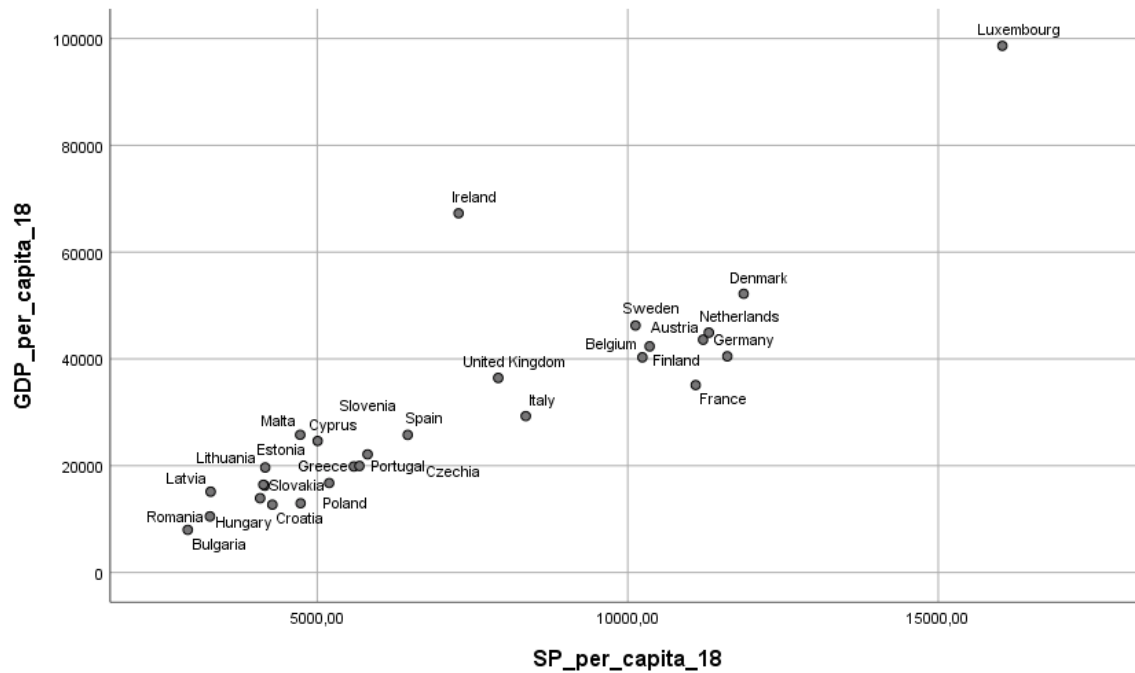
Krajina / Ukazovateľ	2009 HDP/ob.	2019 HDP/ob.	% nárast HDP/ob.	soc. ochr. % HDP	konverg.
Austria	34 530	44 780	29,68	29,49	-0,00082
Belgium	32 090	41 450	29,17	29,6	-0,00246
Bulgaria	4 930	8 780	78,09	17,11	0,00234
Croatia	10 460	13 340	27,53	21,45	0,00114
Cyprus	23 110	25 310	9,52	19,8	-0,00259
Czechia	14 260	20 990	47,19	19,4	-0,00376
Denmark	41 880	53 760	28,37	33,38	-0,00426
Estonia	10 640	21 220	99,44	16,09	-0,00633
European Union	24 520	32 030	30,63	28,34	-0,00206
Finland	34 040	43 570	28,00	30,34	0,00196
France	29 930	35 960	20,15	33,82	0,00072
Germany	30 390	41 510	36,59	29,5	-0,00192
Greece	21 390	17 110	-20,01	26,36	0,00096
Hungary	9 420	14 950	58,70	20,16	-0,01283
Ireland	37 400	72 260	93,21	20,24	-0,02573
Italy	26 470	29 660	12,05	29,1	0,00017
Latvia	8 800	15 920	80,91	15,33	-0,00454
Lithuania	8 500	17 460	105,41	16,61	-0,01373
Luxembourg	74 220	102 200	37,70	22,39	-0,00168
Malta	15 180	26 670	75,69	17,54	-0,01152
Netherlands	37 800	46 710	23,57	29,78	-0,00017
Poland	8 240	13 870	68,33	19,7	-0,00145
Portugal	16 600	20 740	24,94	25,77	-0,00349
Romania	6 150	11 510	87,15	15,44	-0,00371
Slovakia	11 830	17 210	45,48	18,12	-0,00106
Slovenia	17 760	23 170	30,46	23,73	-0,00359
Spain	23 060	26 430	14,61	24,76	-0,00240
Sweden	33 840	46 160	36,41	28,95	-0,00249
United Kingdom	27 920	37 830	35,49	27,43	-0,00448

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Eurostatu, 2021

Uvedené možno sledovať vo vybraných krajinách, ktoré sa vyznačujú najvyšším tempom HDP, ako napr. Litva, Rumunsko, kde v priebehu 11-ročného obdobia od roku 2009 do roku 2019 stúpol HDP na obyvateľa v prvom prípade o 105,41 % a v druhom o 87,15 %. Obidve krajiny dosahujú jedny z najnižších % podielov sociálnej ochrany na HDP (16,61 % a 15,44 %). Vo všeobecnosti možno sledovať mierny pokles sociálnej podpory vo vzťahu k HDP. Vo väčšine prípadov dosiahla konvergencia záporné hodnoty, čo je pozitívne.

Nasledujúci obrázok prezentuje výsledky zhlukovej / klastrovej analýzy sledovaných krajín z hľadiska podielu výdavkov na sociálnu ochranu na obyvateľa a HDP na obyvateľa. Zhluková analýza je skupina techník, ktoré sa používajú na zoskupovanie objektov do relatívne homogénnych skupín – zhlukov. Je to procedúra, pomocou ktorej objektívne zoskupujeme jedincov do skupín na základe ich podobností a odlišností (Saracli et al., 2013, s.203). Na obrázku je viditeľné, ktoré krajiny sú si podobné svojim podielom výdavkov na sociálnu

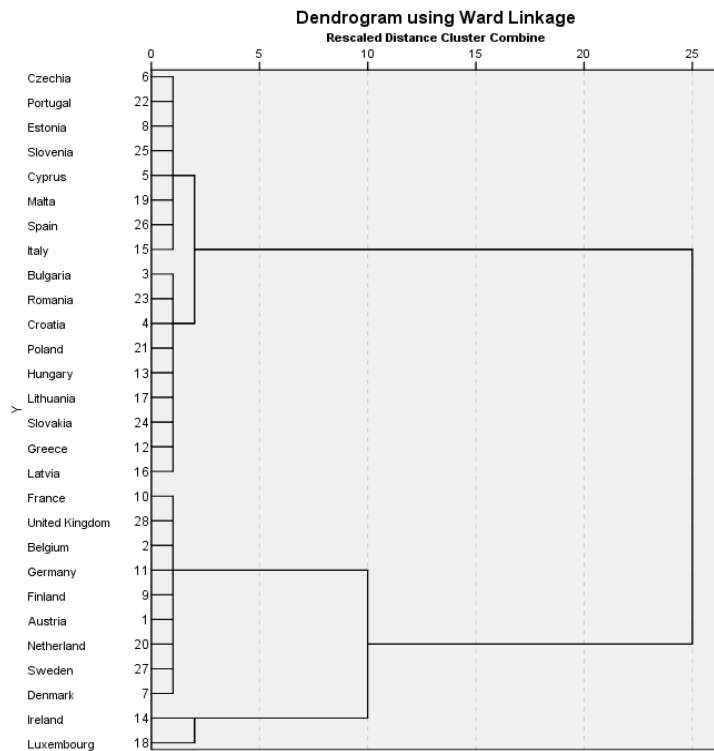
ochranu na obyvateľa na HDP na obyvateľa vyjadrené v parite kúpnej sily na obyvateľa. Aj z tohto obrázku je možné okulometrickou metódou pomenovať krajiny, ktoré sú si podobné.

Obrázok 1 Zhluková analýza krajín EÚ podľa HDP na obyvateľa a výdavkov na sociálnu ochranu na obyvateľa

Zdroj: vlastné spracovanie, SPSS, 2021

Pre hlbšiu analýzu vybraných ukazovateľov aplikujeme v praxi často využívaný hierarchický aglomeratívny algoritmus v kombinácii s Wardovou metódou a štvorcovú Euklidovskú vzdialenosť. Výsledky naznačujú, že expertným odhadom v kombinácii s okulometrickou metódou môžeme skúmané krajiny rozdeliť do štyroch zhlukov / klastrov, čo prezentuje nižšie uvedený dendrogram. V každej skupine sa nachádzajú podobné krajiny s podobným podielom výdavkov na sociálnu ochranu na obyvateľa na HDP na obyvateľa za sledované obdobie.

Obrázok 2 Dendrogram zhlukovania krajín EÚ na základe podielu výdavkov sociálnej ochrany na HDP

Zdroj: vlastné spracovanie, SPSS, 2020

Na základe zostrojeného dendrogramu môžeme povedať, že z hľadiska výdavkov na sociálnu ochranu sa formuje v niektorých krajinách EÚ určitá podobnosť a môžeme ich nazvať homogénnymi. Vďaka klastrovej analýze nám vznikli štyri rozličné skupiny, v ktorých sme našli podobnosť vo vnútri skupiny. Ide o tieto:

1. Česko, Portugalsko, Estónsko, Slovinsko, Cyprus, Malta, Španielsko a Taliansko
2. Bulharsko, Rumunsko, Chorvátsko, Poľsko, Maďarsko, Litva, Slovensko, Grécko a Lotyšsko
3. Francúzsko, Spojené kráľovstvo, Belgicko, Nemecko, Fínsko, Rakúsko, Holandsko, Švédsko a Dánsko
4. Írsko a Luxembursko

Metódu panelovej regresnej analýzy využili vo svojej štúdií Halásková a Bednár (2020), ktorí sa zaoberali vzťahom výdavkov na sociálnu ochranu a vybraných sociálno-ekonomických ukazovateľov. Výsledky štúdie odhalili pozitívny vzťah medzi indexom ľudského rozvoja a mierou nezamestnanosti na jednej strane a výdavkami na sociálnu ochranu na strane druhej. Naopak, bol identifikovaný negatívny vzťah medzi výdavkami na sociálnu ochranu na jednej strane a mierou chudoby osôb starších ako 65 rokov a príjmovou nerovnosťou (meranou pomocou Giniho koeficientu) na strane druhej. Tieto zistenia potvrdzujú skutočnosť, že výška výdavkov na sociálnu ochranu sa odráža v sociálno-ekonomickom rozvoji krajín EÚ.

Tieto výsledky potvrdzujú aj naše zistenia, keďže do podobných zhlukov boli zaradené krajiny s podobným historickým vývojom a podobnou ekonomickou situáciou.

Na zasadnutí Európskej rady v Laekene v decembri 2001 európski vedúci predstavitelia štátov a vlád schválili prvý súbor spoločných štatistických ukazovateľov sociálneho vylúčenia

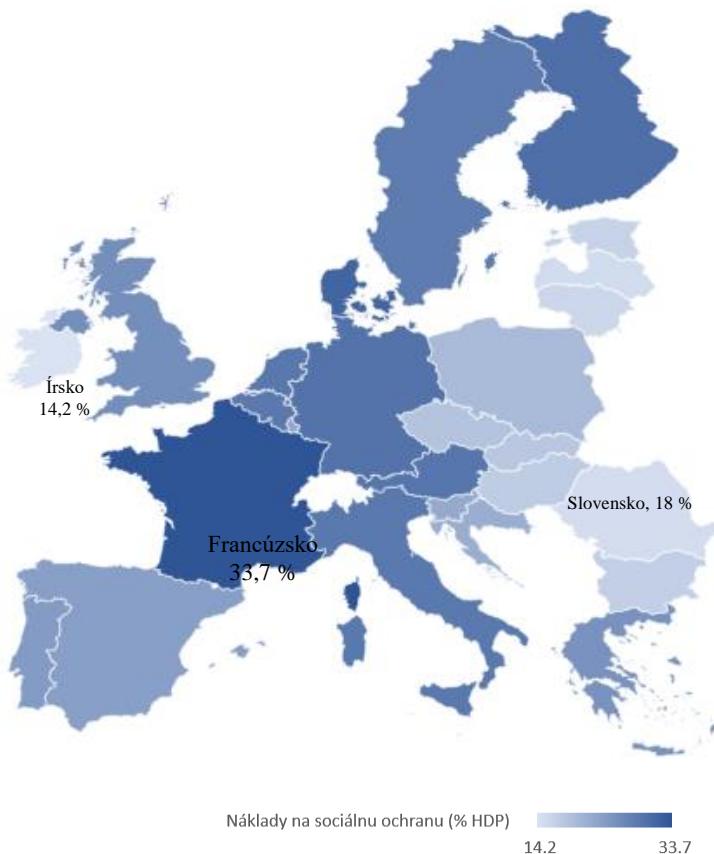
a chudoby (EU SILC), ktoré sú predmetom pretrvávajúceho procesu zdokonaľovania prostredníctvom podskupiny pre ukazovatele Výboru pre sociálnu ochranu. Tieto ukazovatele sú základným prvkom otvorenej metódy koordinácie na monitorovanie dosiahnutého pokroku členských štátov EÚ, pokiaľ ide o zmiernenie chudoby a sociálneho vylúčenia. Štatistika EU SILC je referenčným zdrojom štatistiky EÚ o príjmoch a životných podmienkach, a najmä ukazovateľov týkajúcich sa sociálneho vylúčenia. Európska rada v súvislosti so stratégiou EÚ 2020 prijala v júni 2010 hlavný cieľ týkajúci sa sociálneho začlenenia, že do roku 2020 by v EÚ malo byť rizikom chudoby alebo sociálneho vylúčenia ohrozených minimálne o 20 miliónov menej osôb než v roku 2008. Štatistika EU SILC predstavuje zdroj, ktorý sa používa na monitorovanie pokroku pri dosahovaní hlavného cieľa, pričom pokrok sa meria prostredníctvom ukazovateľa pozostávajúceho z miery rizika chudoby, miery závažnej materiálnej deprivácie a podielu ľudí žijúcich v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou.

Tabuľka 3 Výdavky na sociálnu ochranu v % k HDP v štátoch EÚ

Štát/Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	priem.koef. rastu
Austria	29,6	29,6	28,8	29,2	29,6	29,8	29,9	29,9	29,4	29,1	0,998
Belgium	30,2	29,6	29,9	29,7	30,0	30,0	29,8	29,2	28,9	28,7	0,994
Bulgaria	16,1	17,1	16,5	16,5	17,6	18,4	17,7	17,4	16,9	16,9	1,005
Croatia	21,0	21,2	21,0	21,6	21,3	21,8	21,8	21,8	21,5	21,5	1,003
Cyprus	19,1	18,7	20,1	20,9	23,0	20,2	20,0	19,4	18,5	18,1	0,994
Czechia	20,0	19,9	19,9	20,3	20,0	19,5	18,8	18,8	18,3	18,5	0,991
Denmark	34,3	34,0	33,5	33,6	34,5	34,4	33,7	32,5	31,9	31,4	0,990
Estonia	18,7	17,4	15,5	14,9	14,8	14,8	16,0	16,4	16,0	16,4	0,986
EÚ	28,7	28,6	28,3	28,7	28,9	28,6	28,3	28,0	27,8	27,5	0,995
Finland	28,9	29,1	28,7	29,9	31,0	31,7	31,8	31,6	30,6	30,1	1,005
France	33,2	33,2	33,0	33,8	34,2	34,5	34,3	34,3	34,0	33,7	1,002
Germany	30,8	30,0	28,8	28,9	29,2	29,1	29,4	29,6	29,6	29,6	0,996
Greece	24,8	26,1	27,8	28,5	26,6	26,2	26,2	26,5	25,6	25,3	1,002
Hungary	22,7	22,4	21,5	21,2	20,7	19,7	19,0	18,8	18,2	17,4	0,971
Ireland	24,2	25,1	24,5	23,9	22,9	21,0	16,0	15,8	14,8	14,2	0,942
Italy	28,7	28,7	28,4	29,1	29,7	29,8	29,7	29,2	28,9	28,8	1,000
Latvia	16,7	18,2	15,3	14,2	14,6	14,5	14,8	15,0	14,8	15,2	0,990
Lithuania	21,0	19,1	17,0	16,3	15,4	15,3	15,7	15,4	15,1	15,8	0,969
Luxembou.	23,4	22,5	21,8	22,7	23,1	22,5	22,1	21,3	21,9	22,6	0,996
Malta	19,3	18,8	18,8	18,7	18,3	17,8	16,4	16,4	15,7	15,2	0,974
Netherlands	29,0	29,3	29,9	30,6	30,8	30,6	29,9	29,5	29,3	28,9	1,000
Poland	20,3	19,7	18,7	18,9	19,7	19,4	19,4	21,0	20,2	19,7	0,997
Portugal	25,8	25,8	25,8	26,4	27,6	26,9	25,7	25,1	24,6	24,0	0,992
Romania	16,2	17,5	16,6	15,5	14,9	14,7	14,6	14,6	14,8	15,0	0,991
Slovakia	18,4	18,1	17,7	17,8	18,2	18,4	18,0	18,4	18,2	18,0	0,998
Slovenia	23,7	24,4	24,4	24,7	24,6	23,9	23,8	23,2	22,6	22,0	0,992
Spain	24,7	24,8	25,5	25,7	26,0	25,5	24,7	23,8	23,4	23,5	0,994
Sweden	29,8	28,3	27,9	29,0	29,8	29,3	29,0	29,4	28,7	28,3	0,994
UK	28,2	28,5	28,6	28,6	28,0	27,2	27,3	25,9	26,3	25,7	0,990
V4	20,4	20,0	19,5	19,6	19,7	19,3	18,8	19,3	18,7	18,4	0,989

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Eurostatu, 2021

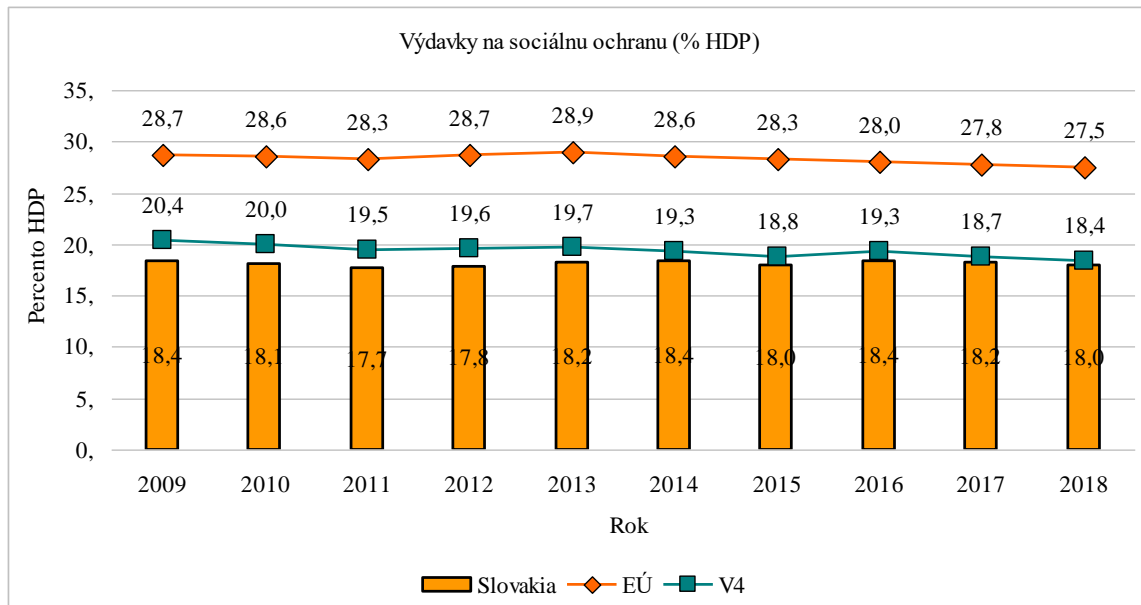
Výdavky na sociálnu ochranu sa v jednotlivých krajinách EÚ výrazne líšia. Podiel výdavkov v niektorých krajinách (Írsko) je najnižší spomedzi sledovaných krajín, na druhej strane má táto krajina jedno z najvyšších HDP naobyvateľa krajín EÚ. To dokazuje, že ľudia sú vo veľkej miere motivovaní nebyť súčasťou sociálnej ochrany štátu, a výhodnejšie je pre nich zapojiť sa do pracovného procesu. Iným príkladom je Rumunsko, kde miera sociálnej ochrany dosahuje 15 %, výška HDP je však po Bulharsku najnižšia. Pre lepšiu prehľadnosť údajov ilustrujeme krajiny EÚ prostredníctvom kartogramu.

Obrázok 3 Podiel výdavkov sociálnej ochrany na HDP krajín EÚ v roku 2018

Zdroj: vlastné spracovanie, Eurostat, 2021

Z grafického zobrazenia krajín vyplýva, že väčšina krajín sa svojimi výdavkami na sociálnu ochranu radí pod priemer EÚ a zároveň tu vidíme priepastné rozdiely vo vynakladaní týchto výdavkov medzi jednotlivými ekonomikami EÚ.

Obrázok 4 Výdavky na sociálnu ochranu (% HDP)

Zdroj: vlastné spracovanie, Eurostat, 2021

Výdavky na sociálnu ochranu na Slovensku sa v porovnaní s krajinami EÚ a V4 nachádzajú pod priemerom. Pri hodnotení sociálnych výdavkov sa musí zohľadňovať parita kúpnej sily, ktorá zobjektívizuje výšku podpory vo vzťahu k životnej úrovni obyvateľstva, resp. k životným nákladom v jednotlivých štátoch EÚ.

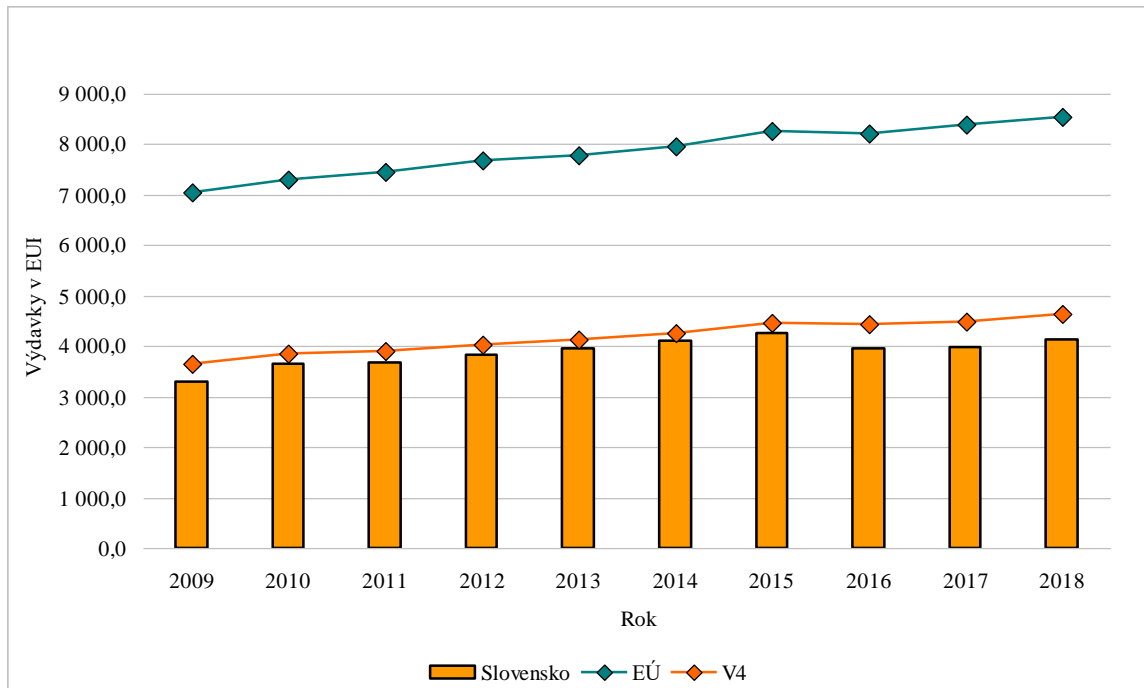
Tabuľka 4 Výdavky na sociálnu ochranu na obyvateľa k parite kúpnej sily (PPS)¹

Štát / Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AT	9 284,7	9 594,8	9 679,0	10 126,8	10 376,0	10 648,0	11 095,7	11 065,4	10 966,2	11 213,0
BE	8 523,5	8 801,3	9 071,3	9 257,5	9 528,1	9 901,2	10 373,2	10 032,7	10 009,7	10 234,4
BG	1 713,8	1 921,9	2 038,9	2 117,2	2 301,8	2 569,3	2 672,9	2 744,4	2 759,7	2 914,7
HR	3 137,3	3 188,0	3 230,0	3 389,9	3 406,5	3 583,0	3 813,0	3 957,3	4 057,9	4 277,0
CY	4 794,9	4 619,4	4 889,2	4 909,3	5 045,5	4 490,0	4 776,0	4 916,8	4 832,2	5 005,6
CZ	4 434,0	4 501,5	4 548,4	4 693,1	4 780,0	5 023,9	5 191,3	5 208,2	5 352,2	5 589,4
DK	10 121,1	10 659,4	10 649,5	10 944,8	11 412,6	11 684,6	12 003,5	11 463,8	11 704,8	11 866,2
EE	2 946,2	2 945,0	2 919,7	3 014,2	3 052,0	3 253,6	3 673,4	3 827,6	3 870,3	4 162,1
EU28	7 046,4	7 299,0	7 442,1	7 675,7	7 772,8	7 948,3	8 267,2	8 226,6	8 383,3	8 554,5
FI	8 130,5	8 494,2	8 677,6	9 123,9	9 388,8	9 769,5	10 251,9	10 226,7	10 189,4	10 352,1
FR	8 968,4	9 296,5	9 526,4	9 942,8	10 305,1	10 550,2	10 889,7	10 867,9	10 900,8	11 093,2
DE	8 783,1	9 136,9	9 445,4	9 749,5	9 943,6	10 360,2	10 833,0	11 038,5	11 336,4	11 602,2
GR	5 668,0	5 516,4	5 365,5	5 294,8	4 957,9	5 094,1	5 258,3	5 224,2	5 111,4	5 192,6
HU	3 674,5	3 879,8	3 897,8	3 888,4	3 934,9	3 971,2	4 084,7	3 965,4	3 955,1	4 080,4
IE	6 971,4	7 523,8	7 467,3	7 557,2	7 231,0	7 060,1	7 306,6	7 130,5	7 171,6	7 275,7
IT	7 404,6	7 777,3	7 757,2	7 853,5	7 765,6	7 783,4	8 070,9	8 084,1	8 158,0	8 357,4
LV	2 161,2	2 486,1	2 297,7	2 363,4	2 518,0	2 599,8	2 867,4	2 905,9	2 997,2	3 283,3
LT	2 963,7	2 992,0	3 013,3	3 145,6	3 150,0	3 363,3	3 605,6	3 589,9	3 762,6	4 156,6
LU	13 352,9	13 088,5	13 335,6	13 887,5	14 631,8	14 834,5	15 290,4	14 738,0	15 049,5	16 030,9
MT	3 860,3	4 039,2	4 005,1	4 207,9	4 222,6	4 450,2	4 613,7	4 658,4	4 732,8	4 725,8
NL	10 105,0	10 049,3	10 325,5	10 714,9	10 832,0	10 877,7	11 112,8	10 781,3	11 063,5	11 304,9
PL	3 182,3	3 397,7	3 477,7	3 708,5	3 872,8	3 974,5	4 297,4	4 645,3	4 622,1	4 732,3
PT	5 024,8	5 162,3	5 042,6	5 110,0	5 546,0	5 563,3	5 667,3	5 553,2	5 565,1	5 679,6
RO	2 033,9	2 308,2	2 276,8	2 242,1	2 246,3	2 341,8	2 499,3	2 704,1	2 972,1	3 272,0
SK	3 294,1	3 654,9	3 676,7	3 818,9	3 953,5	4 098,4	4 255,7	3 961,6	3 974,8	4 132,4
SI	4 933,7	5 126,5	5 268,9	5 326,0	5 299,3	5 354,2	5 605,6	5 543,6	5 688,7	5 810,6
ES	5 834,2	5 792,2	5 889,7	5 910,1	5 975,6	6 119,1	6 371,2	6 195,1	6 280,8	6 456,8
SE	9 202,5	9 086,5	9 270,1	9 763,0	9 772,1	9 940,5	10 450,4	10 263,1	10 222,9	10 124,5
UK	7 325,0	7 628,3	7 767,0	8 000,1	7 824,9	7 875,1	8 230,5	7 719,9	7 958,1	7 914,3
V4	3 646,2	3 858,4	3 900,1	4 027,2	4 135,3	4 267,0	4 457,3	4 445,1	4 476,1	4 633,6

Zdroj: spracované podľa Eurostat, 2020

Po zohľadnení parity kúpnej sily sa Slovenská republika nachádza v medziach väčšiny krajín bývalého východného bloku. Oproti priemeru EÚ je však o polovicu nižšia (EÚ 28 - 8554,5 €). Podľa údajov Eurostatu (2021) zisťujeme, že Slovensko od roku 2009 po súčasnosť navýšilo výdavky na sociálnu ochranu (per capita) priemerne o 25,45 %. Avšak, v súčasnosti stále vynakladá menší objem ako v prípade priemeru EÚ a V4. Pre porovnanie so susednými štátmi, v roku 2018 Poľsko vynaložilo o 14,52 % viac výdavkov na sociálnu ochranu na občana, Česká republika viac o 35,25 % a Rakúsko až o 171,34 %. Naopak, Maďarsko vynaložilo o 2,58 % menej ako Slovensko.

¹ Kvôli prehľadnosti tabuľky sme použili dvojpísmenové kódové označenia krajín. Tieto skratky sú v súlade so štandardom WIPO ST. 3 (dvojpísmenové kódové označenia krajín a medzinárodných organizácií)

Obrázok 5 Výdavky na sociálnu ochranu na obyvateľa k parite kúpnej sily (PPS)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2021

Vďaka Európskemu systému integrovanej štatistiky sociálnej ochrany ESSPROS môžeme jednotlivé krajiny EÚ porovnávať. ESSPROS je spoločný rámec, ktorý umožňuje medzinárodné porovnanie administratívnych vnútroštátnych údajov o sociálnej ochrane. Poskytuje koherentné porovnanie sociálnych dávok pre domácnosti a ich financovania medzi európskymi krajinami.

Na základe skúmaného vývoja jednotlivých ukazovateľov sme realizovali konvergenciu, konkrétne výpočet absolútnej β -konvergencie a σ -konvergencie.

Pojem konvergencia môžeme interpretovať ako približovanie sledovaných objektov. Z odborného ekonomického hľadiska podľa Berančoka, et al., (2006) sa pod pojmom konvergencia vo všeobecnosti rozumie proces vyrovnávania rozdielov rôznych ekonomických ukazovateľov v rámci skupiny krajín, alebo proces „približovania sa“ vyspelejším krajinám, teda vyrovnávania životnej úrovne jednotlivých krajín.

Autori Barro, Sala-i-Martin (1992) uvádzajú, že konvergencia sa zaoberá kľúčovým hospodárskym problémom a to či chudobné krajiny alebo regióny majú tendenciu rásť rýchlejšie ako tie bohaté, teda existujú automatické sily, ktoré časom vedú ku konvergencii úrovne príjmu a produktu na obyvateľa.

Proces skúmania konvergencie prebiehal najvýraznejšie v čase vstupu Slovenska medzi členské štáty EÚ. V tomto procese išlo o monitoring jednotne stanovených ukazovateľov rovnovážneho vývoja (Kowalski, 2003). Teda, konvergenciu určitých makroekonomických indikátorov k úrovni, ktorá by zaisťovala makroekonomickú stabilitu na ekonomicky integrovanom území. Z praktického hľadiska išlo v prípade nových členských krajín EÚ o plnenie tzv. Maastrichtských kritérií podmieňujúcich prijatie spoločnej európskej meny.

Pre vykonanie analýzy konvergencie sme zozbierali dáta o výdavkoch na sociálnu ochranu jednotlivých krajín EÚ vyjadrených ako percento HDP. Na obrázku 4 uvádzame porovnanie Slovenska so zoskupením EÚ 28 a V4. Výdavky na sociálnu ochranu vo výške 18,4 % z HDP tvorili najväčšiu časť HDP v rokoch 2009, 2014 a 2016. Slovensko vynaložilo v roku

2018 na sociálnu ochranu o 0,4 % z HDP menej ako je priemer krajín V4, ale až o 9,5 % menej ako priemer krajín EÚ 28. Všeobecne môžeme konštatovať, že čím ekonomicky bohatšia krajina, tým viac financií plynie na sociálnu ochranu v nominálnom vyjadrení, ale aj ako % HDP.

Zozbierané údaje sme si v prvej časti analýzy hodnoty výdavkov na sociálnu ochranu (% HDP) zlogaritovali (tabuľka 5).

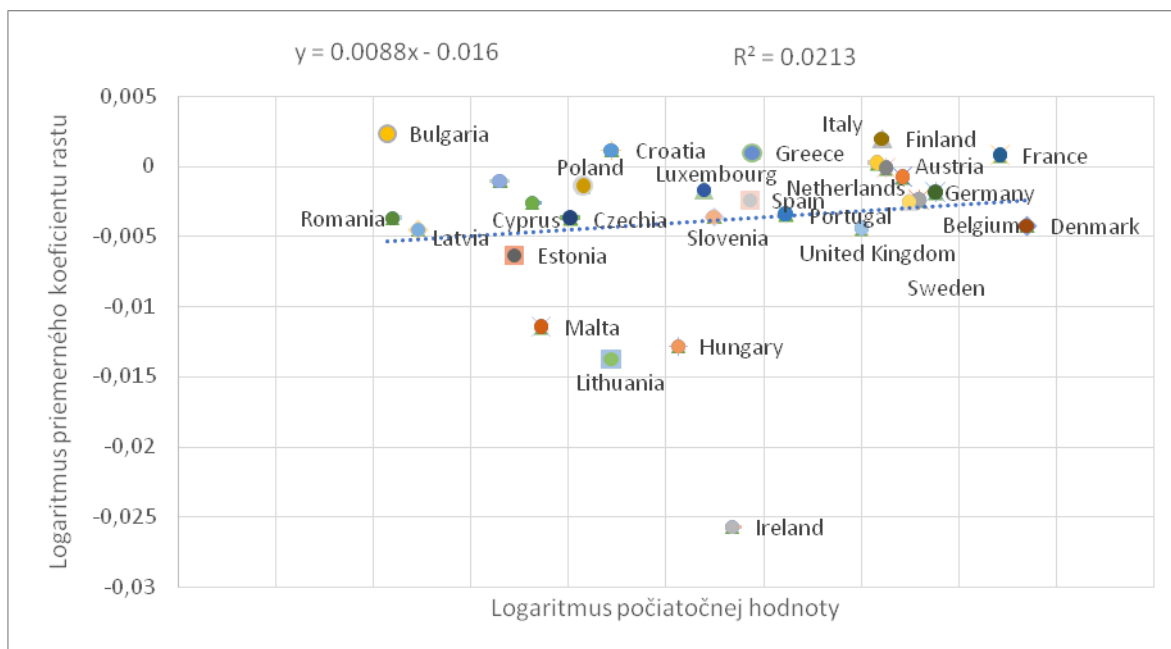
Tabuľka 5 Celkové výdavky na sociálnu ochranu (%HDP) krajín EÚ 28

Krajina EÚ	2009	2018	Priemerný koef.	log y ₀	log k
Jednotky	% HDP	% HDP	-	-	-
Austria	29.6	29.1	0.998108881	1.471292	-0.00082
Belgium	30.2	28.7	0.994355457	1.480007	-0.00246
Bulgaria	16.1	16.9	1.005402804	1.206826	0.00234
Croatia	21	21.5	1.00261792	1.322219	0.001135
Cyprus	19.1	18.1	0.994042661	1.281033	-0.00259
Czechia	20	18.5	0.991375017	1.30103	-0.00376
Denmark	34.3	31.4	0.990232739	1.535294	-0.00426
Estonia	18.7	16.4	0.985523344	1.271842	-0.00633
Finland	28.9	30.1	1.00453063	1.460898	0.001963
France	33.2	33.7	1.001662265	1.521138	0.000721
Germany	30.8	29.6	0.995594142	1.488551	-0.00192
Greece	24.8	25.3	1.002220322	1.394452	0.000963
Hungary	22.7	17.4	0.970888296	1.356026	-0.01283
Ireland	24.2	14.2	0.942485713	1.383815	-0.02573
Italy	28.7	28.8	1.000386549	1.457882	0.000168
Latvia	16.7	15.2	0.989597452	1.222716	-0.00454
Lithuania	21	15.8	0.968881951	1.322219	-0.01373
Luxembourg	23.4	22.6	0.996142336	1.369216	-0.00168
Malta	19.3	15.2	0.973814537	1.285557	-0.01152
Netherlands	29	28.9	0.99961627	1.462398	-0.00017
Poland	20.3	19.7	0.996671967	1.307496	-0.00145
Portugal	25.8	24	0.99199657	1.41162	-0.00349
Romania	16.2	15	0.991485231	1.209515	-0.00371
Slovakia	18.4	18	0.997560879	1.264818	-0.00106
Slovenia	23.7	22	0.991763816	1.374748	-0.00359
Spain	24.7	23.5	0.994481635	1.392697	-0.0024
Sweden	29.8	28.3	0.994277924	1.474216	-0.00249
United Kingdom	28.2	25.7	0.989738459	1.450249	-0.00448

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Eurostat, 2021

Za počiatočný rok skúmania považujeme rok 2009 (stĺpec log y₀). Taktiež sme zlogaritovali hodnotu priemerného koeficientu rastu pre každú krajinu (stĺpec log k). Na základe vypočítaných hodnôt sme uskutočnili regresnú analýzu, obrázok 6 zobrazuje spracovanie výsledku.

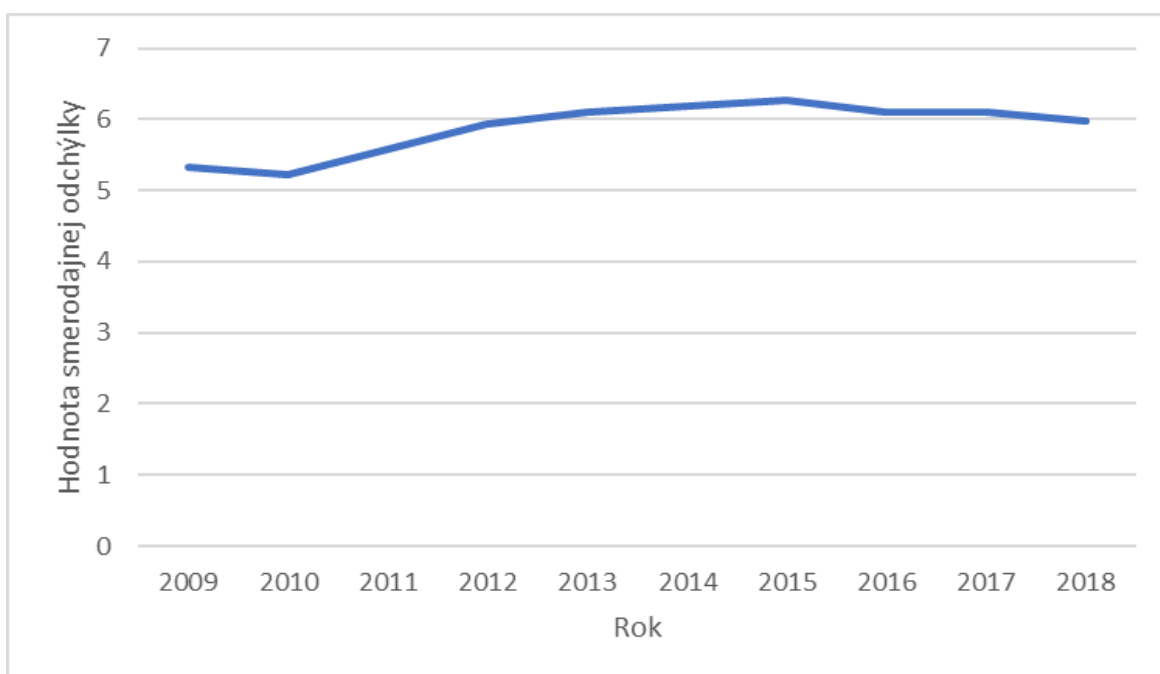
Rovnica lineárnej regresnej analýzy má tvar: $\log k = 0,0088x - 0,016 \log y_0$. Výsledok testu p-hodnoty je: $\alpha=0,05$; p-hodnota = 0,006. Konštatujeme, že p-hodnota < α , teda regresná analýza má štatistický význam. Koeficient determinácie má hodnotu $100R^2 = 2,13 \%$, ktorá je veľmi nízka. Celkový záver absolútnej β -konvergenzie je, že pri skúmanom ukazovateli krajín EÚ 28 nedochádza ku konvergenciám.

Obrázok 6 Výsledok absolútnej β -konvergenie výdavkov na sociálnu ochranu (% HDP) v krajinách EÚ 28

Zdroj: vlastné spracovanie, 2021

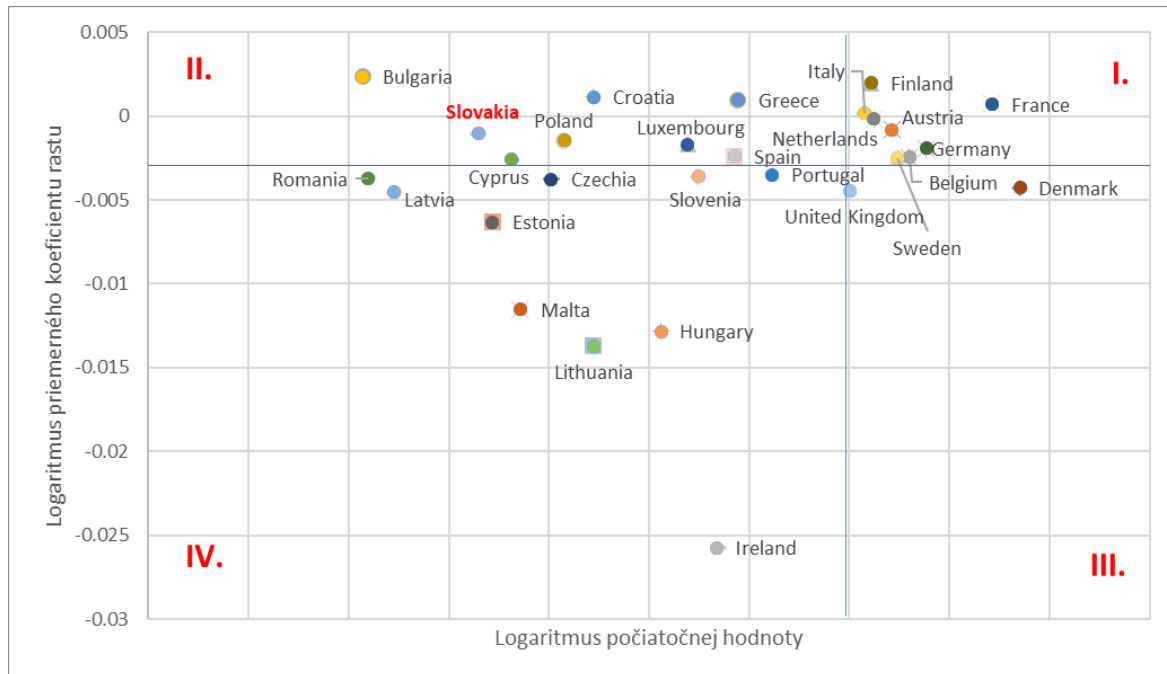
Pre potvrdenie je nutné vykonať σ -konvergeniu, ktorá je chápaná ako tendencia k redukcii variability v úrovni reálneho HDP per capita medzi jednotlivými krajinami za sledované časové obdobie.

Obrázok 7 Výsledok σ -konvergenie výdavkov na sociálnu ochranu (% HDP) krajín EÚ 28 v období rokov 2009 – 2018

Zdroj: vlastné spracovanie, 2021

Z vykonanej σ -konvergenie konštatujeme, že v priebehu rokov 2009-2010 dochádzalo k miernej konvergencii výdavkov na sociálnu ochranu (% HDP). Od roku 2010 pozorujeme divergenciu výdavkov, teda dochádza k prehĺbovaniu disparít medzi jednotlivými krajinami. V období rokov 2015 – 2016 opäť dochádza k miernej konvergencii a od tohto obdobia pozorujeme miernu konvergenciu skúmaných výdavkov.

Obrázok 8 Kvadratické členenie výdavkov na sociálnu ochranu (% HDP) krajín EÚ 28

Zdroj: vlastné spracovanie, 2021

Pre hlbšiu analýzu skúmaných krajín sme rozdelili krajiny do 4 kvadrantov podľa logaritmu počiatočnej hodnoty a logaritmu priemerného koeficientu rastu priemeru zoskupenia EÚ 28. V prvom kvadrante sa nachádzajú krajiny s najsilnejšími ekonomikami, kde výdavky na sociálnu ochranu tvoria pomerne vysoké percento HDP v prvom skúmanom období. Rovnako vynakladané výdavky na sociálnu ochranu (% HDP) majú rýchlejší rast, ako je priemer skúmaných krajín, napr. severské krajiny (Fínsko, Švédsko) a vyspelé ekonomiky Francúzsko, Nemecko, Rakúsko a i. Môžeme konštatovať, že tieto krajiny majú tendenciu divergovať, vzdďaľovať sa od ostatných.

V druhom kvadrante sa umiestnili 2 krajiny z V4 (Slovensko, Poľsko), Luxembursko, Španielsko, Chorvátsko, Grécko, Bulharsko a i. Tieto krajiny vykazovali podpriemerne počiatočné hodnoty v kombinácii s nadpriemerným rastom výdavkov na sociálnu ochranu (% HDP), tieto krajiny sa môžu presúvať do 1. kvadrantu, najmä tie, ktoré oscilujú okolo vyznačenej úsečky.

V treťom kvadrante sa umiestnili pobaltské krajiny (Litva, Lotyšsko a Estónsko) Maďarsko, Česko, Slovinsko. V ich prípade ide o kombináciu podpriemerných počiatočných hodnôt v kombinácii s podpriemerným rastom výdavkov na sociálnu ochranu (% HDP). Krajiny, ktoré sa nachádzajú v blízkosti premennej hodnoty sa môžu presunúť do druhého kvadrantu. Avšak napríklad Írsko alebo Litva sú natoľko vzdialené priemeru, že môžeme predpokladať, že tieto krajiny budú zaostávať.

Štvrtý kvadrant obsahuje Dánsko a Spojené kráľovstvo. Tieto krajiny vykazujú nadpriemerné počiatočné hodnoty avšak s podpriemerný rast výdavkov na sociálnu ochranu (% HDP). Keďže sa nachádzajú v blízkosti priemernej hodnoty, môžu sa presúvať.

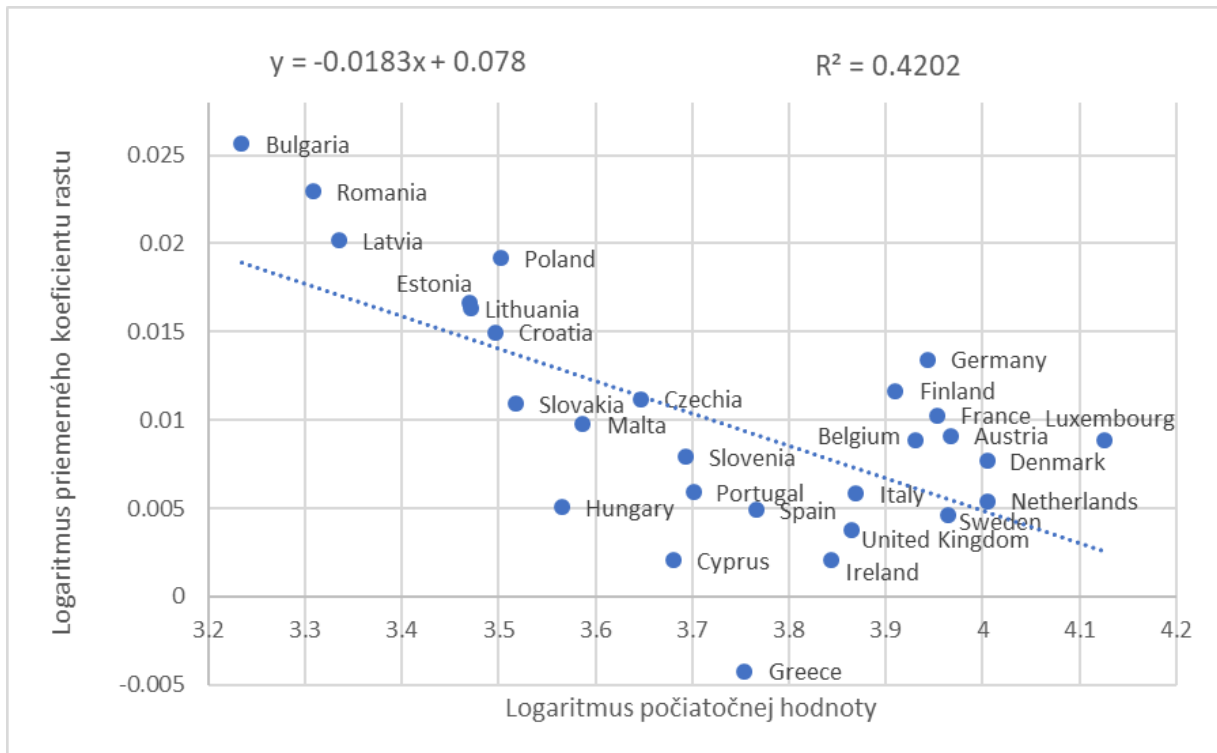
V ďalšej časti analýzy konvergenie sme sa zamerali na konvergenciu výdavkov na sociálnu ochranu vyjadrených paritou kúpnej sily na obyvateľa. Tak ako v prvej časti v úvode zlogaritmujeme zozbierané hodnoty o krajinách EÚ 28 pre výpočet β -konvergenie a σ -konvergenie.

Tabuľka 6 Výdavky na sociálnu ochranu (per capita) v krajinách EÚ 28

Krajina EÚ	2009	2018	Priemerný	log y_0	log k
Jednotky	EUR	EUR	-	-	-
Austria	9 284.71	11 213.02	1.021189	3.967768	0.009106
Belgium	8 523.46	10 234.43	1.020534	3.930616	0.008828
Bulgaria	1 713.84	2 914.67	1.060778	3.23397	0.025624
Croatia	3 137.33	4 277.01	1.035031	3.49656	0.014953
Cyprus	4 794.94	5 005.59	1.004789	3.680783	0.002075
Czechia	4 433.97	5 589.38	1.026064	3.646793	0.011175
Denmark	10 121.11	11 866.22	1.017832	4.005228	0.007676
Estonia	2 946.23	4 162.08	1.039134	3.469267	0.016672
Finland	8 130.52	10 352.07	1.027204	3.910118	0.011657
France	8 968.39	11 093.24	1.023907	3.952714	0.01026
Germany	8 783.05	11 602.17	1.031413	3.943645	0.013433
Greece	5 667.99	5 192.63	0.990315	3.753429	-0.00423
Hungary	3 674.46	4 080.41	1.011712	3.565194	0.005057
Ireland	6 971.38	7 275.66	1.004758	3.843319	0.002062
Italy	7 404.64	8 357.40	1.01354	3.869504	0.005841
Latvia	2 161.21	3 283.32	1.047562	3.334697	0.02018
Lithuania	2 963.71	4 156.57	1.038298	3.471836	0.016322
Luxembourg	13 352.93	16 030.88	1.020517	4.125577	0.00882
Malta	3 860.33	4 725.77	1.02273	3.586624	0.009761
Netherlands	10 105.02	11 304.87	1.012545	4.004537	0.005414
Poland	3 182.25	4 732.32	1.045078	3.502734	0.019149
Portugal	5 024.75	5 679.61	1.013705	3.701114	0.005912
Romania	2 033.94	3 272.00	1.054245	3.308338	0.022942
Slovakia	3 294.08	4 132.41	1.025513	3.517734	0.010941
Slovenia	4 933.67	5 810.55	1.018343	3.69317	0.007894
Spain	5 834.17	6 456.79	1.01133	3.765979	0.004893
Sweden	9 202.50	10 124.51	1.010666	3.963906	0.004608
United Kingdom	7 324.96	7 914.30	1.008635	3.864805	0.003734

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Eurostat, 2021

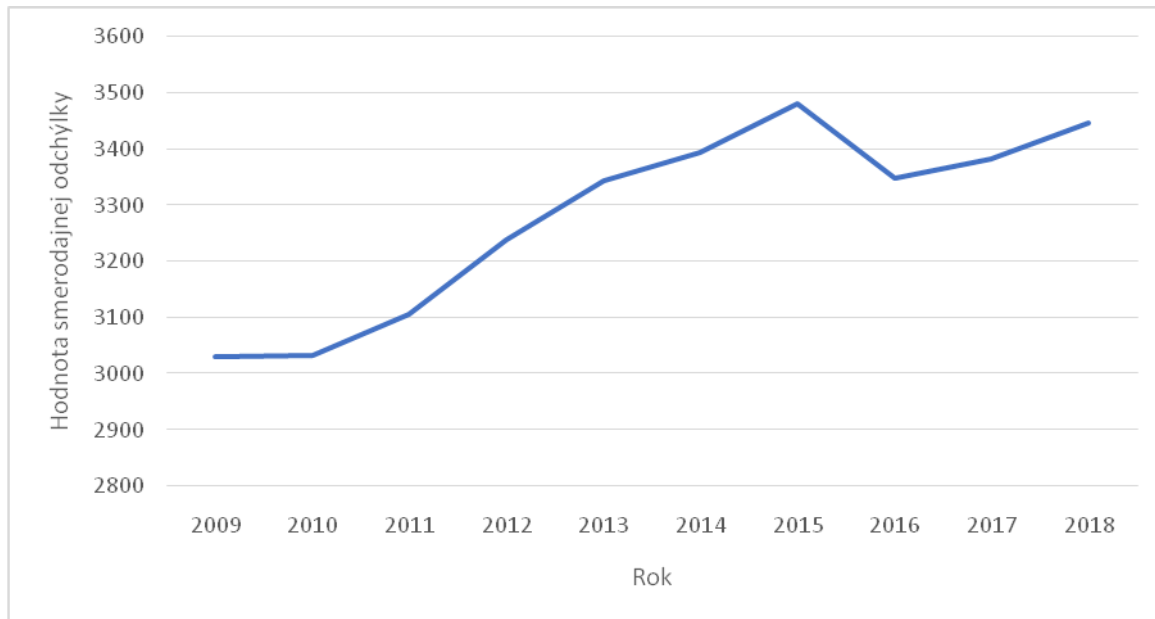
Prostredníctvom lineárnej regresnej analýzy zistíme absolútnu β -konvergenciu, ktorej výsledok uvádzame na obrázku 9. Tak, ako v predchádzajúcej analýze, vykonáme štatistický test hladiny p - hodnoty, pričom hladinu významnosti stanovujeme na $\alpha = 0,05$.

Obrázok 9 Výsledok absolútnej β -konvergenie výdavkov na sociálnu ochranu (per capita) v krajinách EÚ 28

Zdroj: vlastné spracovanie, 2021

Logaritmickej funkcie regresnej analýzy je nasledovná : $\log y_k = -0.0183x + 0.078 \log y_0$ pri koeficiente determinácie $100R^2 = 42,02 \%$. Výsledok p-hodnoty dosiahol hodnotu: $\alpha = 0,05$, p-hodnota = 0.000036. Celkovo konštatujeme $p < \alpha$, takže regresná analýza vzťahu má štatistický význam. β -konvergenca preukázala, že pri sledovanom ukazovateli dochádza ku konvergencii krajín. Všimame si však výraznejšieho outliera, ktorým je Grécko. Táto krajina vykazuje nadpriemerné počiatkové hodnoty avšak podpriemerný rast výdavkov na sociálnu ochranu (per capita) v sledovaných obdobiach. Na overenie zisteného vykonáme σ -konvergenciu.

Obrázok 10 Výsledok σ -konvergenencie výdavkov na sociálnu ochranu (per capita) krajín EÚ 28 v období rokov 2009 – 2018

Zdroj: vlastné spracovanie, 2021

Z analýzy σ -konvergenencie zobrazenej na obrázku 10 vyplýva, že smerodajná odchýlka má rastúci smer a dochádzalo skôr k divergencii resp. vzdalovaniu sledovaných krajín. Pri výdavkoch na sociálnu ochranu sa nepotvrdila konvergencia krajín EÚ 28, z čoho môžeme konštatovať, že dochádza skôr k prehlbovaniu disparít medzi skúmanými krajinami.

4. Záver

Jednou zo základných úloh sociálnej politiky a sociálneho štátu je odstraňovať, resp. minimalizovať sociálne nerovnosti medzi obyvateľmi. Zároveň by výdavky sociálnej ochrany mali predstavovať akúsi „investíciu“ do budúcnosti, pretože očakávame, že aktivizáciou jednotlivcov pomocou nástrojov sociálnej ochrany bude ekonomika krajiny rásť, zamestnanosť sa bude zvyšovať a krajina bude prosperovať.

Od možností ekonomiky závisí aj objem prerozdelených prostriedkov plynúcich do sociálnej ochrany, pretože spotrebovať môžeme len také množstvo, aké sme vyprodukovali. V opačnom prípade sa bude zvyšovať verejný dlh, čo zaťažuje budúce generácie. Každá krajina má nastavenú inú mieru prerozdelenia, čo súvisí najmä s historickým vývojom sociálneho štátu.

Krajiny EÚ, Slovensko nevynímajúc, majú jedny z najvyspelejších systémov sociálnej ochrany na svete, ale politiky nedosahujú svoj plný potenciál, ak ľudia nemajú pocit, že majú prístup k výhodám a službám v prípade potreby. Vláda sa musí snažiť o účinnosť a efektívnosť v oblasti sociálnej ochrany tak, aby mohla krajina ekonomicky prosperovať.

Halásková a Bednář (2020), ktorí sa zaoberali vzťahom výdavkov na sociálnu ochranu a vybraných sociálno-ekonomických ukazovateľov, využili na skúmanie metódu panelovej regresnej analýzy. Výsledky ich štúdie identifikovali negatívny vzťah medzi výdavkami na sociálnu ochranu na jednej strane a mierou chudoby osôb starších ako 65 rokov a príjmovou nerovnosťou (meranou pomocou Giniho koeficientu) na strane druhej. Tieto zistenia potvrdzujú skutočnosť, že výška výdavkov na sociálnu ochranu sa odráža v sociálno-ekonomickom rozvoji krajín EÚ a aj naše zistenia, keďže do podobných zhľukov boli zaradené krajiny s podobným historickým vývojom a podobnou ekonomickou situáciou.

V krajinách EÚ sme skúmali hodnotu HDP na obyvateľa, ktorú považujeme za východiskovú pri stanovení nákladov "sociálneho štátu". V prípade uplatnenia princípu ekonomickej racionality výška HDP zvyšuje možnosti redistribučných procesov, avšak na druhej strane môže pôsobiť značne demotivačne na prijímateľov podpory v prípade, že je dostatočne veľká na uspokojenie ich základných životných potrieb. V čase ekonomického rastu by výška podpory nemala narastať rovnakým tempom, skôr by sa malo toto tempo spomaľovať, resp. by mala podpora klesať. Nepriamy lineárny vzťah môže pozitívne pôsobiť v smere zvyšovania aktivizácie cieľových skupín (vynímajúc obyvateľov v dôchodkovom veku, telesne a duševne postihnutých), ktoré sa nachádzajú mimo trhu práce.

Chudobu a sociálne vylúčenie je možné znižovať pomocou nástrojov sociálnej ochrany. Tento cieľ možno dosiahnuť napríklad prostredníctvom prerozdeľovania dávok. Jedným zo spôsobov hodnotenia vplyvu opatrení sociálnej ochrany je porovnanie ukazovateľov rizika chudoby pred sociálnymi transfermi a po nich. Z hľadiska nákladov sociálneho štátu možno sociálne transfery vnímať značne kontroverzne. Na jednej strane logicky znižujú mieru hranicu chudoby tým, že jednotlivcom zvýšia disponibilný príjem, na druhej strane môžu pôsobiť značne demotivačne vo vzťahu k vlastnej aktivizácii na trhu práce.

Vedeckým cieľom tohto príspevku bolo analyzovať výdavky na sociálnu ochranu na Slovensku a v krajinách EÚ a overiť konvergenčné tendencie týchto krajín. Na základe zrealizovanej analýzy sme zistili, že pri výdavkoch na sociálnu ochranu sa nepotvrdila konvergencia krajín EÚ 28, z čoho môžeme konštatovať, že dochádza skôr k prehlbovaniu disparít medzi týmito krajinami.

Z hľadiska vynaložených výdavkov na sociálnu ochranu sa formuje v niektorých krajinách EÚ určitá podobnosť a môžeme ich nazvať homogénnymi. Vďaka klastrovej analýze nám vznikli štyri rozličné skupiny, v ktorých sme našli podobnosť vo vnútri skupiny, pričom do podobných zhlukov boli zaradené krajiny s podobným historickým vývojom a podobnou ekonomickou situáciou.

Literatúra

- BALLESTEROS, P. – COVADONGA, I. 2019. Estado Social E Identidad Europea. In Cuadernos Europeos De Deusto, n.º 02 (febrero), s. 155-170. <https://doi.org/10.18543/ced-02-2019>.
- BARRO, J.R. – SALA-I-MARTIN, X. 1992. Convergence. In: Journal of Political Economy. Vol. 100, No. 2. s. 223-251. DOI: 10.1086/261816.
- BARTOLINI, S. 1983. Peter Flora et al., State, Economy, and Society in Western Europe 1815–1975. A Data Handbook in two Volumes, Frankfurt-London-Chicago, Campus Verlag - Macmillan Press - St. James Press, 1983, Volume I, In: Italian Political Science Review, 14(3), 486-488. DOI:10.1017/S004884020000277X.
- BERANČOK, M., et. al. 2006. Konvergencia ekonomiky SR k vyspelým ekonomikám. In Inštitút finančnej politiky. 42 s. [online]. Bratislava: Ministerstvo financií SR, [cit. 2021-04-26]. Available on internet: www.finance.gov.sk/ifp.
- BERRY, Ch.R. – GLAESER, E.L. 2005. The divergence of human capital levels across cities. In: Regional Science, č. 84(3), 2005, s. 407-444. DOI: 10.3386/w11617.
- BLAHA, Ľ. 2014. Európsky sociálny model - čo ďalej?. Bratislava : Veda, 2014. ISBN 978-80-224-1396-1.
- BRIGGS, A. 1967. Urban perspectives: A review article. In: Urban Studies, 4(2), 165-169. ISSN 00420980.

- ESPING-ANDERSEN, G. 2006. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity Press. ISBN 0745607969.
- GARMAISE, M.J. – MOSKOWITZ, T.J. 2006. Bank Mergers and Crime: The Real and Social Effects of Credit Market Competition. In: *Journal of Finance*, 61, (2), s. 495-538. DOI 10.1016/j.jfi.2016.08.004.
- GINSBURG, N. 1981. Reviews : The Emergence of the Welfare State in Britain and Germany W. J. Mommsen (ed) Croom Helm. 1981. In: *Critical Social Policy*, 2(5), s. 88–91. <https://doi.org/10.1177/026101838200200515>.
- HALÁSKOVÁ, R. – BEDNÁŘ, P. 2020. Relationship of social protection expenditures and socio-economic indicators: A panel data analysis of the EU countries. In: *Montenegrin Journal of Economics*. 2020, vol. 16, iss. 2, s. 19-31. ISSN 1800-5845.
- HUNTER, F. 1958. *Industrial society and social welfare*. By Harold Wilensky and Charles Lebeaux. New York: Russell Sage Foundation, 1958. s. 401. In: *Social Forces*, Volume 37, Issue 1, October 1958, s. 84–85, <https://doi.org/10.2307/2573791>.
- KANARSH, G.YU. 2020. The Present and Future of the Social State in Russia. In *Herald of the Russian Academy of Sciences*. 2020. Vol. 90, No. 5, pp. 625–631. Pleiades Publishing, Ltd., 2020. ISSN 1019-3316.
- KELLER, S. 1966. The elite in the welfare state. By Piet Thoenes. Edited by J. A. Banks; translated from the Dutch by J. E. Bingham. In : *The Free Press*, 1966. *Social Forces*, Volume 46, Issue 3, March 1968, s. 416, <https://doi.org/10.2307/2574899>.
- KORIMOVÁ, G. – ĽAPINOVÁ, E. – VARGOVÁ, K. 2014. *Sociálna politika a ekonomika : elektronická vedecká monografia [elektronický zdroj]*. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2014. CD-ROM, 138 s. ISBN 978-80-557-0770-9.
- KOWALSKI, P. 2003. *Nominal and Real Convergence in Alternative Exchange Rate Regimes in Transition Countries: Implications for the EMU Accession*. 1st. ed. Warszawa: CASE — Center for Social and Economic Research, Studies and Analysis, 23 p. ISBN: 83-7178-327-2.
- KREBS, V. et al. 2007. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha : ASPI, a. s., 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- MILWARD, A. S. 1986. Reviews : Peter Flora, ed., *Growth to Limits. The Western European Welfare States Since World War II: Vol. I: Sweden, Norway, Finland, Denmark; Vol. II: Germany, United Kingdom, Ireland, Italy; Vol. IV:* In: *European History Quarterly*, 19(4), s. 568–571. <https://doi.org/10.1177/026569148901900421>.
- MARSHALL, T.H. 1975. *Social Policy in The Twentieth Century*. Londýn: Hutchinson. 1975. ISBN 0-09-122620-1.
- PEACOCK, A. 1966. *The Welfare Society. Great Britain : Liberal Publication Department*, 1966. 21 s. 978-0900520235.
- POTŮČEK, M. 1995. *Sociální politika*. Praha: Slon, 1995. ISBN 80-85850-01-X.
- SARACLI, S. – DOGAN, N. – DOGAN, I. 2013. Comparison of Hierarchical Cluster Analysis Methods by Cophenetic Correlation. In: *Journal of Inequalities and Application*, 2013, 203. <http://dx.doi.org/10.1186/1029-242X-2013-203>.
- SKOCPOL, T. 1981. *The Development of Welfare States in Europe and America*. Edited by Peter Flora and Arnold J. Heidenheimer. New Brunswick: Transaction Books, 1981. 417 s. In: *Social Forces*, Volume 61, Issue 3, March 1983, s. 917–919, <https://doi.org/10.1093/sf/61.3.917>.
- STRIEŽENEC, Š. 1993. *Náčrt problematiky sociálnej politiky*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1993. 200 s. 9788022307123.

TITMUSS, R.M. 1979. Social Policy. Londýn : George Allen and Unwin. 1979. 92 s. ISBN 0-04-361018-8.

VEČEŘA, M. 2001. Sociální stát: východiska a přístupy. Praha: Sociologické nakladatelství. 2001. ISBN 80-858-5016-8.

WENDY. D. 1997. William Temple: Champion of the Jews. In: Anglican and Episcopal History, vol. 66, no. 1, 1997, pp. 54–73. ISSN 0896-8039.

WILENSKY, H.L. – TURNER, L. 1989. Democratic Corporatism and Policy Linkages. In: Research series, No. 69, University of California Berkeley - Institute of International Studies 1987. ISBN 978-08-77-25169-9.

Adresa autorov:

Lucia Dobrotová, Ing.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Ekonomická fakulta
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica
lucia.dobrotova@umb.sk

Štefan Hronec, doc. Ing., PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Ekonomická fakulta
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica
stefan.hronec@umb.sk

Hussam Musa, prof., Ing., PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Ekonomická fakulta
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica
hussam.musa@umb.sk

Tento príspevok bol podporený projektom VEGA 1/0514/20 Aplikácia koncepcie spoločenskej zodpovednosti v organizáciách verejného sektora.